

торгівлі : навч. посіб. Одеса : Фенікс, 2021. 408 с.

6. Бестужева С. В. Міжнародна економічна діяльність України : навчально-практичний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 194 с. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/20575>

7. Буткевич В. Г. Право Світової організації торгівлі : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2018. 360 с.

8. Суц О. П., Остапенко О. Г., Матвеева А. В. Місце міжнародного економічного права у системі права. Наукові інновації та передові технології. 2023. № 3(17). С. 176–184. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29209>

9. Глущенко С. І. Окремі аспекти міжнародно-правового регулювання сільського господарства для забезпечення продовольчої безпеки під час війни в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 563–566. URL: https://lsey.org.ua/8_2022/128.pdf

10. Джексон Дж. Х. Світова торгівля та право ГАТТ / пер. з англ. Київ : К.І.С., 2018. 372 с.

ЄРОФЄЄНКО Лариса,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового регулювання економіки.

Харківський національний економічний університет
ім. С. Кузнеця

ЦИФРОВІ АКТИВИ ЯК ОБ’ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Процеси глобальної цифровізації, що охопили всі сфери суспільного буття на початку ХХІ століття, призвели до фундаментальної трансформації економічних відносин та

виникнення принципово нових форм накопичення та обміну вартістю. Поява цифрових активів стала викликом для класичної доктрини цивільного права, яка протягом століть базувалася на матеріальній природі об'єктів прав та принципах римського приватного права. Традиційна система, де центральне місце посідає матеріальна річ (*res*), виявилася недостатньо гнучкою для адекватного сприйняття благ, що існують виключно у програмно-апаратному середовищі, не мають фізичної форми, але володіють значною майновою цінністю та високим ступенем оборотоздатності. В Україні правове регулювання цієї сфери перебуває у стані активного формування, де теоретичні напрацювання вчених-цивілістів поступово імплементуються у законодавчі акти, що має на меті не лише легалізацію нового ринку, а й повну інтеграцію національної правової системи у єдиний цифровий простір Європейського Союзу.

Розвиток правової думки у сфері цифрових активів вимагає переосмислення категорії «об'єкт цивільних прав». Стаття 177 Цивільного кодексу України (ЦК України) визначає перелік об'єктів, серед яких цифрове благо посідає особливе місце як універсальна категорія для всіх нематеріальних об'єктів, що функціонують у цифровому середовищі [1]. Ключовим етапом у закріпленні статусу таких об'єктів стало введення статті 179-1 ЦК України, яка нормативно визначила поняття «цифрова річ». Згідно з цим положенням, цифрова річ — це благо, яке створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність [1]. Таке визначення дозволяє законодавчо відмежувати цифрові активи від інших цифрових об'єктів, які не мають економічного змісту. Наприклад, електронний підпис фізичної особи, хоча і є цифровим благом, не може вважатися цифровою річчю, оскільки позбавлений ознаки майнової цінності та є невідчужуваним від суб'єкта.

Унікальність цифрових речей як об'єктів цивільних прав полягає у їхній двоїстій природі. З технічного погляду вони являють собою складний програмний код або запис у розподіленому реєстрі, але з правового погляду — це майнові або особисті немайнові блага, що мають споживчі якості, які людина сприймає через візуальну, аудіо- чи відеоконверсію цього коду.

Нематеріальність цифрових активів означає неможливість їх сприйняття органами чуття безпосередньо у тривимірному просторі, що виключає застосування до них традиційних методів фізичного володіння та захисту, властивих матеріальним речам.

Класифікація об'єктів у цифровому середовищі вимагає чіткого розуміння ієрархічних зв'язків між різними категоріями.

У сучасній українській доктрині цифрові речі та цифрові активи виступають родовими поняттями, тоді як віртуальні активи є їхнім видовим різновидом. Своєю чергою, цифрові токени розглядаються як видова категорія по відношенню до віртуальних активів. Це дозволяє створити цілісну логічну структуру, де кожен об'єкт займає своє місце залежно від технологічної основи та функціонального призначення.

Шлях до повноцінного регулювання цифрових активів в Україні був тривалим та багатоетапним. Початком цього процесу можна вважати вересень 2021 року, коли було закладено фундамент для створення легального ринку. Ключовою подією стало прийняття у лютому 2022 року Закону України «Про віртуальні активи» (№ 2074-IX). Проте цей закон так і не набрав чинності у повному обсязі, оскільки його реалізація була законодавчо пов'язана з необхідністю внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування операцій з віртуальними активами [2].

Ця затримка створила ситуацію правової невизначеності,

де ринок існує фактично, але учасники змушені керуватися загальними нормами цивільного та кримінального права за відсутності спеціального регулювання [2].

У 2025 році акценти у регулюванні змістилися у бік гармонізації з європейським законодавством, зокрема з Регламентом ЄС Markets in Crypto-Assets (MiCA).[2] Основним інструментом цієї трансформації став законопроект № 10225-д, який був представлений у квітні 2025 року та пройшов перше читання у вересні 2025 року. Цей документ пропонує відійти від моделі закону 2022 року на користь більш технологічно нейтрального та адаптованого до європейських стандартів підходу. Згідно з проектом № 10225-д, віртуальні активи розглядаються як тип цифрової речі, створеної за допомогою технології розподіленого реєстру або аналогічних технологій [2].

Важливою рисою нової моделі регулювання є категорична відмова від визнання віртуальних активів законним платіжним засобом. Стаття 192 ЦК України залишає гривню єдиним засобом платежу, що означає неможливість прямої купівлі товарів чи послуг за криптовалюту [1]. Будь-які такі операції юридично кваліфікуються як договори міни (бартеру), де один об'єкт (цифрова річ) обмінюється на інший. Це має критичне значення для податкового обліку та захисту прав споживачів, оскільки накладає на учасників ринку обов'язок фіксувати вартість активів у національній валюті на момент вчинення правочину.

Однією з найскладніших проблем для цивілістики є трансформація класичної тріади права власності (володіння, користування, розпорядження) стосовно нематеріальних цифрових об'єктів. Оскільки цифрова річ не має фізичного субстрату, традиційне володіння як фізичне тримання речі стає неможливим. У цьому контексті доктрина пропонує концепцію

права доступу як сучасну форму юридичного панування над цифровим активом.

Юридичне панування у цифровому середовищі забезпечується через механізми ідентифікації та контролю:

Автентифікація: Процедура підтвердження того, що особа є саме тим суб'єктом, який має право на доступ до активу. Це реалізується через систему логінів, паролів, біометричних даних або, найчастіше у випадку криптоактивів, приватних ключів.

Авторизація: Надання суб'єкту повноважень на вчинення конкретних дій з об'єктом (переказ іншому користувачу, зміна характеристик, знищення). Без успішної авторизації будь-яке розпорядження активом у системі стає неможливим [3].

Ця специфіка породжує проблему «загибелі» цифрового об'єкта. На відміну від матеріальної речі, яка може згоріти або бути фізично знищеною, цифрова річ продовжує існувати у мережі навіть після знищення локального комп'ютера користувача. Проте втрата приватного ключа призводить до повної втрати доступу до активу без можливості його відновлення, що юридично має прирівнюватися до загибелі майна. Законодавство має чітко визначити підстави припинення прав у таких випадках, оскільки класичні інструменти віндикаційного позову (витребування майна з чужого незаконного володіння) тут не спрацьовують через відсутність фізичного об'єкта переміщення [3].

Законодавство передбачає специфічні правила для активів, отриманих безоплатно (ейрдроп, майнінг). Вони не вважаються доходом у момент їх створення або отримання; податкові зобов'язання виникають лише при їх подальшому продажі за фіатні кошти. Окрім того, для бізнесу встановлюється перехідний період із пониженими штрафними санкціями: у 2026 році штрафи за порушення правил обігу ВА становитимуть

лише 10% від встановленого розміру, що має дати компаніям час на адаптацію до нових вимог авторизації та звітності.

Проблеми правової кваліфікації та обігу невзаємозамінних токенів (NFT)

NFT (non-fungible tokens) представляють особливий виклик для цивільного права через свою унікальність та нерозривний зв'язок із об'єктами інтелектуальної власності. Головна проблема полягає у помилковому ототожненні права власності на токен із авторським правом на твір, який цей токен представляє. Згідно з українською доктриною та міжнародною практикою, купівля NFT — це лише отримання унікального цифрового запису у блокчейні, який підтверджує володіння конкретною «цифровою копією», але не надає автоматично прав на тиражування, зміну чи комерційне використання самого твору [4].

У цивільному обороті NFT кваліфікується як забезпечений віртуальний актив або цифровий запис прав. Обсяг повноважень покупця залежить виключно від умов ліцензії, прописаної у смарт-контракті або Terms of Service платформи. Дослідження показують, що відсутність чіткої фіксації умов передачі прав у письмовій формі (як того вимагає законодавство про авторське право) часто робить смарт-контракт лише технічним інструментом, який не має сили юридичного договору [4].

Ризики та виклики ринку NFT:

Технологічні ризики: Проблема «зламаних посилань», коли файл твору зберігається на централізованому сервері, який припиняє роботу. У такому разі власник залишається з токеном, який посилається на неіснуючий об'єкт.

Юридичні колізії: Несанкціоноване створення NFT (мінтинг) творів, на які у творця токена немає прав. Міжнародна судова практика (справи *Hermès v. Rothschild*, *VEGAP v. MANGO*) свідчить про те, що суди дедалі частіше розглядають

продаж NFT як порушення прав на торговельні марки та авторські права, якщо це вводить споживачів в оману [4].

Відсутність спеціальних норм: В Україні наразі немає спеціальних положень у законах про авторське право, які б регулювали токенозовані твори, що змушує учасників ринку використовувати складні конструкції договорів міни або ліцензійних угод.

Цивільно-правовий оборот цифрових активів включає як традиційні, так і специфічні для IT-сфери підстави виникнення прав. Важливо розуміти, що набуття права власності на цифровий актив вимагає дотримання не лише юридичних, а й технологічних умов (наявність гаманця, мережевого підключення, сплати комісії мережі).

До основних підстав набуття прав належать:

Створення (майнінг/емісія): Процес створення нового запису у реєстрі шляхом обчислювальних операцій. Це первинний спосіб набуття права власності.

Форкінг: Набуття права власності на активи у новій мережі, що виникла внаслідок розділення блокчейну. Юридично це може розглядатися як набуття права на перероблену річ або плоди від майна.

Ейрдроп: Безоплатна передача токенів користувачам за виконання певних умов. Це може кваліфікуватися як дарування або виконання публічної обіцянки винагороди.

Стейкінг та інвестування: Отримання нових активів як винагороди за утримання або блокування існуючих активів для забезпечення роботи мережі, що за своєю суттю є отриманням цивільних плодів (доходів) від майна.[5]

Припинення прав на цифрові активи відбувається через відчуження (продаж, обмін), знищення (спалювання токенів — «burning») або втрату доступу (втрата ключів). Особливої уваги заслуговує питання звернення стягнення на цифрові активи у

межах виконавчого провадження. Оскільки актив нематеріальний, його «вилучення» можливе лише шляхом переказу на державний гаманець, що вимагає або добровільної видачі ключів боржником, або співпраці з кастодіальними сервісами (біржами) [3].

За відсутності введеного в дію профільного закону, суди змушені самотійно заповнювати правові вакууми, формуючи первинну доктрину. Аналіз рішень за 2024–2025 роки показує, що судова гілка влади демонструє прогресивний підхід, визнаючи цифрові активи повноправними об'єктами майнових спорів [6].

У цивільних справах найбільш актуальним є питання поділу майна подружжя. Суди виходять із того, що криптовалюта, придбана за спільні кошти під час шлюбу, підлягає поділу на рівних засадах. Наприклад, Дніпровський районний суд м. Києва у 2025 році розглядав справу про поділ активів на суму близько 50 млн грн, що підтверджує включення цифрових речей до складу майна, яке підлягає оцінці та розподілу. Важливим є і питання доказування: суди приймають як докази витяги з публічних реєстрів блокчейну, скріншоти з особистих кабінетів на біржах та дані е-деклараций [6].

У кримінальному судочинстві практика є більш суперечливою. Головним питанням залишається можливість визнання криптовалюти речовим доказом. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 05.03.2025 свідчить про готовність суду арештовувати криптоактиви на біржових акаунтах для забезпечення їхнього збереження. Водночас існують рішення, де суди відмовляють у арешті, аргументуючи це тим, що за статтею 98 КПК речовим доказом може бути лише матеріальний об'єкт, а цифрові дані на гаманці не мають ознак індивідуалізованої матеріальної речі.[6] Ця колізія вимагає термінового уточнення процесуального законодавства щодо статусу «цифрових речових

доказів».

Проблема передачі цифрового майна у спадок є однією з найбільш складних у практичному плані. Стаття 179-1 ЦК України дає змогу включати цифрові речі до складу спадщини, проте технічна реалізація цього права часто заходить у глухий кут.² Головна перешкода — анонімність та децентралізація. Якщо померлий не залишив спадкоємцям приватних ключів або інструкцій щодо доступу до гаманця, актив стає фактично втраченим для оборота («dead coins»), оскільки жоден державний орган не може примусово відновити доступ до блокчейн-адреси [7].

Етичний аспект спадкування стосується доступу до «цифрового сліду» особи. Крім криптоактивів, людина залишає акаунти у соціальних мережах, хмарні сховища з особистими фото, листування, які можуть мати як майнову, так і немайнову цінність. Законодавство має визначити процедуру доступу нотаріусів до таких активів, щоб збалансувати право спадкоємців на майно та право померлого на таємницю приватного життя. Також гостро стоїть питання оцінки активів для розрахунку податків на спадщину, оскільки висока волатильність криптовалют може призвести до того, що на момент оформлення свідоцтва про право на спадщину вартість активу суттєво зміниться порівняно з датою смерті [7].

Україна активно імплементує європейські стандарти регулювання цифрових активів, що є стратегічним пріоритетом на 2025–2026 роки. Центральним елементом цієї інтеграції є узгодження національного законодавства з регламентом MiCA. Це передбачає не лише схожу класифікацію активів (Asset-Referenced Tokens, E-money Tokens), а й встановлення жорстких вимог до постачальників послуг (VASPs) [2].

Згідно з новими правилами, постачальники послуг з віртуальними активами повинні мати офіційну юридичну

присутність в Україні (реєстрація у формі ТОВ або АТ); забезпечити реальне управління з території України та наявність директора-резидента; впровадити процедури «Знай свого клієнта» (KYC) та боротьби з відмиванням коштів (AML) за європейськими стандартами; отримувати відповідні ліцензії від Регулятора (НСЦПФР або НБУ залежно від типу активу) [2].

Важливим кроком є також впровадження стандарту CARF для автоматичного обміну інформацією про доходи між країнами, що фактично означає кінець епохи анонімності на централізованих криптобіржах. Паралельно Міністерство цифрової трансформації працює над інтеграцією блокчейн-рішень у застосунок «Дія», зокрема через впровадження європейського цифрового гаманця (EUDI Wallet), що спростить верифікацію українців на міжнародних платформах.

Попри значний прогрес, залишається низка системних проблем, які стримують розвиток сфери цифрових активів в Україні:

Неузгодженість термінології: Визначення «цифрової речі» у ЦК України та «віртуального активу» у спеціальному законі мають бути повністю гармонізовані, щоб уникнути подвійного тлумачення статусу одного і того ж об'єкта.

Заборона спрощеної системи оподаткування: Рішення заборонити ФОПам на єдиному податку працювати з віртуальними активами може виштовхнути малий бізнес та індивідуальних розробників (майнерів, художників NFT) у «сіру зону» або іноземні юрисдикції.

Технічна складність правозастосування: Необхідність відповідності правочинів як юридичним, так і технологічним вимогам створює бар'єри для широкого використання цифрових активів. Наприклад, без дотримання принципів роботи розподіленого реєстру передача права на актив не може відбутися де-факто, навіть якщо підписано паперовий договір.

Ризики для банківської системи: Впровадження операцій з віртуальними активами вимагає від банків створення потужних систем ризик-менеджменту та комплаєнсу, що може призвести до здорожчання послуг або відмови у обслуговуванні криптокомпаній через високі операційні ризики.

Плани уряду на 2025–2026 роки передбачають не лише легалізацію крипторинку, а й широку цифровізацію інших інститутів. В кінці 2025 року відбувся запуск супутникового зв'язку по всій країні та пілотних зон 5G. Це забезпечить технічну базу для миттєвих транзакцій з цифровими активами. Окрім того, 80% нотаріусів мають перейти на систему е-Нотаріату, що дозволить фіксувати права на цифрові речі у режимі реального часу [8].

Також планується впровадження електронної системи простеження підакцизних товарів на базі блокчейну, де 80% економічних операторів будуть залучені до прозорого обігу продукції. Це свідчить про те, що цифрові активи та технології розподіленого реєстру стають не лише інструментом для інвестицій, а й ключовим елементом державного управління та боротьби з корупцією [8].

Висновки та рекомендації. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що формування правового режиму цифрових активів в Україні проходить етап зрілості. Від первинного заперечення та ігнорування держава перейшла до створення комплексної моделі, що поєднує цивільно-правове визнання об'єктів (ст. 179-1 ЦК України) із жорстким податковим та адміністративним регулюванням. Для вдосконалення законодавства пропонується:

Чітко розмежувати цифрові речі та об'єкти інтелектуальної власності на законодавчому рівні, особливо у контексті NFT, щоб захистити інтереси авторів та покупців.

Впровадити спеціальні процедури для спадкування та

звернення стягнення на цифрові активи, які б враховували їхню нематеріальну природу та вимагали залучення технічних експертів.

Переглянути обмеження для платників єдиного податку, передбачивши можливість роботи з віртуальними активами для певних категорій мікробізнесу (наприклад, креативних індустрій) за умови лімітування обсягу операцій.

Забезпечити безперервну підготовку суддів та правоохоронців щодо специфіки цифрових доказів та механізмів функціонування блокчейн-мереж, щоб судова практика була передбачуваною та справедливою.

Україна має всі шанси стати регіональним лідером у сфері цифрової економіки, але успіх цієї реформи залежатиме від здатності законодавця знайти баланс між жорстким контролем за стандартами MiCA та створенням привабливих умов для інноваційного бізнесу. Впровадження регулювання в 2026 році стане визначальним тестом для національної правової системи на шляху до цифрового майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15#Text>
2. Blockchain & Cryptocurrency Laws & Regulations 2025, Ukraine. / Global Legal Group. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/blockchain-cryptocurrency-laws-and-regulations/ukraine/>
3. Мічурін Є.О. Цифрова річ та інші цифрові блага як об'єкти цивільних прав. / Є.О. Мічурін. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 1, С. 323-327. – URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/49.pdf>

4. Захист авторських прав в екосистемі NFT: дилема правової природи токена — ResearchGate, — URL: https://www.researchgate.net/publication/402171129_ZAHIST_AVTORSKIH_PRAV_V_EKOSISTEMI_NFT_DILEMA_PRAVOVOI_PRIRODI_TOKENA

5. Гулейков І.Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України: дис. ... д-ра філос. за спеціальністю 081 «Право». Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2025. с.243 — URL:

<https://repository.ndipp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1050/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%93%D1%83%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%86.%20%D0%AE..pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Криптовалюта під прицілом судів: від арешту до поділу майна, 2025. / Національна Асоціація адвокатів України. — URL: <https://unba.org.ua/publications/10995-kriptovalyuta-pid-pricilom-sudiv-vid-areshtu-do-podilu-majna.html>

7. Регулювання обігу віртуальних активів - LIGA360 - Теми в центрі уваги - Ліга.Закон — URL: <https://topics.ligazakon.net/67f91f37a0eeb31da55acca4>

8. Легалізація криптовалюти, супутниковий зв'язок та електронні гаманці — затвердили плани Мінцифри на 2025-2026 роки | Кабінет Міністрів України - Урядовий портал — URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/lehalizatsiia-kryptovaliuty-suputnykovyi-zviazok-ta-elektronni-hamantsi-zatverdily-plany-mintsyfyry-na-2025-2026-roky>